

Lublin, 22 maja 2025 r.

dr hab. Sławomir Patyra, prof. UMCS

Wydział Prawa i Administracji

Katedra Prawa Konstytucyjnego

UNIWERSYTET GDAŃSKI

RPW/26617/2025 N
Data: 2025-05-26

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani Aleksandry Anny Szydzik

***pt. Skarga nadzwyczajna jako środek kontroli konstytucyjności sądowego stosowania
prawa, Gdańsk 2025, ss. 332.***

**przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr. hab. Krzysztofa Grajewskiego, prof.
Uniwersytetu Gdańskiego z udziałem promotora pomocniczego dr. Macieja Fingasa**

I. Wybór tematu rozprawy, tezy i metodologia pracy

Wybór tematu recenzowanej rozprawy oceniam jako trafny, zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia. Skarga nadzwyczajna została wprowadzona do polskiego porządku prawnego w 2018 r. i – jak trafnie zauważa Doktorantka - w założeniu ustawodawcy miała ona uzupełniać system prawny o instytucję chroniącą konstytucyjne wolności i prawa obywateli, w przypadku ich naruszenia wyrokami sądów, w sytuacjach nadzwyczajnych, gdy istniejące środki prawne są niewystarczające dla ich ochrony (wstęp, s. 8). W dotychczasowym okresie funkcjonowania skargi nadzwyczajnej w polskim systemie prawnym, w stosunku do tej instytucji sformułowano wiele zastrzeżeń i uwag krytycznych, zasadniczo odnoszących się do jej aspektów procesowych. W płaszczyźnie konstytucyjnoprawnej, problematyka skargi nadzwyczajnej nie była - jak dotąd – przedmiotem kompleksowych analiz i ocen. Rozważania poświęcone tej instytucji w doktrynie prawa konstytucyjnego prowadzone były zazwyczaj kontekstowo, niejako przy okazji dyskusji na temat optymalnego modelu kontroli konstytucyjności prawa, a także postulatów dotyczących poszerzenia zakresu ochrony skargowej gwarantowanej za pośrednictwem skargi konstytucyjnej.

W związku z deficytem badań poświęconych skardze nadzwyczajnej, wyraźnie odczuwalnym w polskiej nauce prawa konstytucyjnego, podjęcie tej problematyki przez Panią

Aleksandrę Szydzik zasługuje na pełną akceptację. We Wstępie do dysertacji Doktorantka wskazuje, że podstawowym celem badawczym recenzowanego opracowania jest analiza skargi nadzwyczajnej jako środka kontroli konstytucyjności sądowego stosowania prawa oraz udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy stanowi ona alternatywne rozwiązanie dla skargi konstytucyjnej o szerokim zakresie przedmiotowym. Rezultaty badań prowadzonych przez Panią Aleksandrę Szydzik mają stanowić podstawę do oceny konsekwencji wywołanych wprowadzeniem tej instytucji prawnej do polskiego porządku prawnego, w szczególności określenia jej wpływu na zastany model kontroli konstytucyjności prawa (s. 10). Dążąc do osiągnięcia wskazanego celu, Autorka sformułowała trzy hipotezy badawcze. Pierwsza zakłada, że skarga nadzwyczajna nie zapewnia optymalnej ochrony skargowej, spójnej z założeniami, które przyświecały wprowadzeniu jej do polskiego porządku prawnego, a także nie stanowi alternatywnego rozwiązania dla skargi konstytucyjnej o szerokim zakresie przedmiotowym. Druga z hipotez opiera się na założeniu, że chociaż skarga nadzwyczajna miała na celu realizację funkcji subiektywnej, ukierunkowanej na ochronę konstytucyjnych praw i wolności, jednak konstrukcja tego środka prawnego i sposób jego funkcjonowania w praktyce prowadzi do wniosku, że w większym zakresie realizuje ona funkcję obiektywną, związaną z ochroną porządku konstytucyjnego. Zgodnie z trzecią hipotezą badawczą, skarga nadzwyczajna stanowi element ewolucji zastanego modelu kontroli konstytucyjności prawa w Polsce w zakresie odnoszącym się do kontroli procesu stosowania prawa (s. 10).

Zarówno wyznaczony przez Doktorantkę cel rozprawy, jak również przyjęte hipotezy badawcze zasługują na pozytywną ocenę w szczególności w zakresie, w jakim wychodzą naprzeciw potrzebie zaspokojenia deficytu badań poświęconych ustrojowym aspektom skargi nadzwyczajnej. Realizacja tak sprofilowanych hipotez badawczych z sukcesem wpisuje się również w nurt dyskusji naukowej, poświęconej uzupełnieniu „niedostatków” skargi konstytucyjnej w obszarze kontroli konstytucyjności rozstrzygnięć podejmowanych w procesie stosowania prawa.

Metodologia pracy oscyluje wokół czterech metod badawczych, tradycyjnie wykorzystywanych - z różnym natężeniem – w dysertacjach naukowych z zakresu nauk prawnych. W najszerszym zakresie Autorka posłużyła się metodą dogmatycznoprawną. Ponadto skorzystała z metody komparatystycznej (analiza instytucji skargi konstytucyjnej w obcych porządkach prawnych), historycznoprawnej (nawiązania do instytucji rewizji nadzwyczajnej) oraz teoretycznoprawnej (analiza modelu sądowego stosowania prawa).

Metodologia pracy nie budzi zasadniczych zastrzeżeń i zasługuje na pozytywną ocenę, choć pewien niedosyt wywołuje sposób wykorzystania metody prawnoporównawczej. Referując konstrukcję skargi konstytucyjnej w obcych rozwiązaniach ustrojowych, Doktorantka zbyt oszczędnie zestawia je z rozwiązaniami polskimi, co wszak stanowi *clou* komparatystyki prawniczej.

II. Struktura rozprawy i jej zakres przedmiotowy

Recenzowana rozprawa składa się z czterech rozdziałów. Każdy z nich rozpoczyna ją uwagi wprowadzające, a wieńczy podsumowanie. Rozdział pierwszy – o charakterze wprowadzającym – poświęcony został analizie pojęcia kontroli konstytucyjności prawa, z uwzględnieniem jego zakresu oraz modeli prezentowanych w doktrynie prawa konstytucyjnego, a także genezie skargi nadzwyczajnej, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu polityczno-prawnego oraz konstytucyjnoprawnych motywów jej wprowadzenia do polskiego porządku prawnego. W rozdziale drugim Doktorantka skupiła się na analizie zakresu podmiotowego i przedmiotowego skargi nadzwyczajnej, wyróżniając kategorię podmiotów legitymowanych do wniesienia skargi nadzwyczajnej oraz kategorię podmiotów objętych ochroną skargi nadzwyczajnej w celu określenia zakresu gwarantowanej przez nią ochrony skargowej. Autorka wskazała ponadto cechy, jakimi musi charakteryzować się orzeczenie sądowe, aby mogło stanowić przedmiot kontroli Sądu Najwyższego oraz wymogi formalne, wymagane dla zastosowania tego środka prawnego. Rozdział trzeci zasadniczo dotyczy przesłanek dopuszczalności oraz wzorców kontroli skargi nadzwyczajnej. Doktorantka szczegółowo analizuje przesłanki materialne i formalne skargi, pierwsze z wymienionych oceniając z punktu widzenia skorelowanych z nimi konstytucyjnoprawnych wzorców kontroli. Kończącą część rozdziału poświęca mechanizmom rekonstrukcji przez Sąd Najwyższy konstytucyjnoprawnych wzorców kontroli w postępowaniu inicjowanym skargą nadzwyczajną. W rozdziale czwartym Autorka koncentruje się na charakterystyce sądu, któremu powierzono rozstrzyganie spraw inicjowanych skargą nadzwyczajną, ze szczególnym uwzględnieniem wątku korelacji kompetencji do rozpoznawania skargi nadzwyczajnej z dotychczasowymi rolami ustrojowymi Sądu Najwyższego. Istotny fragment tej części dysertacji poświęcony został kategoryzacji rozstrzygnięć wydawanych w sprawach inicjowanych skargą nadzwyczajną oraz analizie skutków prawnych, jakie wywołują one w rzeczywistości prawnej. W toku prowadzonych rozważań, Doktorantka dużo uwagi poświęciła orzeczeniom pozytywnym, tj. uwzględniającym skargę nadzwyczajną, z uwagi na ich doniosłe znaczenie dla

stron postępowania. Ich analiza pozwoliła na dookreślenie roli, jaką skarga nadzwyczajna odgrywa w polskim systemie prawnym, a także charakteru kontroli, jaka jest za jej pośrednictwem realizowana.

Przyjęta przez Doktorantkę konstrukcja pracy jest prawidłowa i pozwala osiągnąć zamierzony cel badawczy. Sposób ujęcia omawianego problemu badawczego przesądza o interdyscyplinarnym profilu dysertacji. Jest to bowiem opracowanie z zakresu prawa konstytucyjnego z istotnym elementem analiz o *stricte* procesowym charakterze, czego wyraz stanowią znaczące fragmenty rozdziału drugiego i trzeciego. Z uznaniem należy odnotować również fakt, że wbrew często obserwowanej praktyce dotyczącej rozpraw doktorskich, Autorka ograniczyła systematykę pracy do czterech rozdziałów. Syntetyczne ujęcie układu pracy pozwoliło na konsolidację wywodów, bez uciekania się do zbędnych powtórzeń, które z natury rzeczy zakłócają prawidłową percepcję treści pracy przez Czytelnika. To, co odróżniać ma dysertację naukową od pracy magisterskiej nie sprowadza się wszak do liczby „wyprodukowanych” przez autora rozdziałów. Innymi słowy, o wartości rozprawy doktorskiej nie przesądza rozbudowana forma, lecz głębokość i rzetelność prowadzonych rozważań naukowych, czego recenzowanej pracy – nie przesądzając konkluzji recenzji - z pewnością nie można odmówić.

III. Uwagi merytoryczne

Rozdział pierwszy rozprawy (*Kontrola konstytucyjności sądowego stosowania prawa*) inicjują interesujące rozważania poświęcone specyfice przyjętego w Polsce modelu kontroli konstytucyjności prawa. Już w początkowym fragmencie tej części pracy Autorka trafnie konstatuje, że mimo obowiązującego modelu kontroli scentralizowanej, istotną rolę w procesie kontroli konstytucyjności prawa odgrywają sądy. Podnosi przy tym, że doktryna coraz przychylniej ocenia dostrzegalne w praktyce elementy mieszanego modelu kontroli, którą to przychylność Autorka tłumaczy dysfunkcjami w działalności Trybunału Konstytucyjnego, zapoczątkowanymi w 2015 r., wraz z nadejściem kryzysu konstytucyjnego (s. 17 – 18). Na pozytywną ocenę zasługują rozważania Doktorantki dotyczące specyfiki i roli skargi konstytucyjnej w polskim systemie ustrojowym. Co prawda, z perspektywy zasadniczego tematu rozprawy jawią się one jako nieco zbyt obszerne (s. 33 – 45), niemniej jednak podsumowuje je interesujący postulat modyfikacji dotychczasowego charakteru tej instytucji,

poprzez objęcie skargą orzeczeń sądów (tzw. wersja rozszerzona skargi konstytucyjnej). W tej części rozprawy, na uwagę zasługują również trafne nawiązania do instytucji rewizji nadzwyczajnej z okresu PRL (s. 56 – 59), stanowiące swego rodzaju preludeum do analiz odnoszących się do genezy skargi nadzwyczajnej. Kolejne fragmenty rozdziału pierwszego poświęcone zostały szczegółowej analizie motywów wprowadzenia skargi nadzwyczajnej z punktu widzenia ustawodawcy, a także reakcjom doktryny na tę inicjatywę. Wypada przy tym podkreślić rzetelność naukową Doktorantki, która obiektywnie zreferowała zarówno stanowiska aprobatywne, jak i argumenty krytyczne podniesione względem skargi nadzwyczajnej w okresie prac nad ustawą o Sądzie Najwyższym, jak i po wejściu w życie tej regulacji.

Rozdział drugi (*Zakres podmiotowy i przedmiotowy skargi nadzwyczajnej*) obejmuje interesującą analizę krytyczną skargi nadzwyczajnej, w szczególności odnośnie do katalogu podmiotów uprawnionych do wniesienia tego środka. Doktorantka zauważa m. in., że odmiennie niż w przypadku skargi konstytucyjnej, przepisy nie gwarantują bezpośredniego dostępu do skargi nadzwyczajnej stronom postępowania, w toku którego zapadło kwestionowane prawomocne orzeczenie sądu powszechnego lub wojskowego. Zdolność do wniesienia skargi nadzwyczajnej przysługuje wyłącznie zamkniętemu katalogowi organów władzy publicznej, które zostały enumeratywnie wyliczone w art. 89 § 2 ustawy o Sądzie Najwyższym (s. 76). Konstatacja ta jest jak najbardziej trafna, jednak pewien niedosyt budzi brak oceny takiego stanu rzeczy ze strony Autorki. W mojej ocenie, w tej części pracy ponadto zbyt słabo wyeksponowany został wątek wadliwości instytucjonalnej skargi nadzwyczajnej, zasygnalizowany przez Doktorantkę w kontekście przywołania pilotażowego wyroku ETPC z dnia 23 listopada 2023 r., *Wałęsa przeciwko Polsce*, (skarga nr 50849/21) (s. 89 – 90). Tymczasem, wyrok ten zakwestionował zarówno skargę, jako „narzędzie politycznego nadzoru nad orzeczeniami sądów przez władzę wykonawczą” (ang. *tool of political supervision over court judgments by the executive*), jak i całą Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego, uznając ją za organ nie spełniający wymogów sądu w rozumieniu konwencyjnym. Na w pełni pozytywną ocenę zasługuje natomiast szczegółowa, obszerna i wnikliwa analiza przesłanki prawomocności orzeczenia sądowego, z uwzględnieniem specyfiki postępowań cywilnych i karnych (s. 110 – 121) oraz analiza praktyki wykorzystywania skargi nadzwyczajnej przez Prokuratora Generalnego, wskazująca na instrumentalizację polityczną stosowania tego środka (s. 85 i n.).

Odnośnie do rozdziału trzeciego rozprawy (*Prześlanki dopuszczalności oraz wzorce kontroli skargi nadzwyczajnej*) wysoko oceniam szczegółową i rzetelną analizę teoretyczną, poświęconą naruszeniom zasad lub wolności i praw człowieka określonych w Konstytucji (s. 169 – 187), zwieńczoną trafną konkluzją, zgodnie z którą zakres kontroli konstytucyjności realizowanej za pośrednictwem skargi nadzwyczajnej jest szerszy, niż ma to miejsce w przypadku skargi konstytucyjnej, obejmując on nie tylko konstytucyjne prawa i wolności, ale także zasady konstytucyjne (s. 205).

Wiele istotnych kwestii związanych z charakterystyką skargi nadzwyczajnej poruszonych zostało w rozdziale czwartym dysertacji (*Rodzaje orzeczeń Sądu Najwyższego w sprawach skarg nadzwyczajnych i ich skutki prawne*). Doktorantka podnosi w nim, m. in. problem niejasnej redakcji art. 1 pkt 1 ustawy o Sądzie Najwyższym, którego literalna wykładnia prowadzić może do wniosku, że skarga nadzwyczajna nie służy realizacji celów założonych dla pozostałych środków odwoławczych, pozostających w dyspozycji Sądu Najwyższego (s. 212).

Poddaje również zasadnej krytyce powierzenie rozpatrywania skarg nadzwyczajnych Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, wskazując, że jej właściwość w zakresie rozpatrywania skarg nadzwyczajnych ma charakter wyłączny, bez względu na przedmiot sprawy, której skarga nadzwyczajna dotyczy. W konsekwencji, Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych uprawniona jest do rozpatrywania skarg nadzwyczajnych na orzeczenia w sprawach cywilnych, karnych, pracy i ubezpieczeń społecznych, a także w innych sprawach, które mogą stać się przedmiotem prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i sądów wojskowych. Oprócz kwestii wątpliwej racjonalności przyznania jednej izbie Sądu Najwyższego kognicji do rozpoznawania skarg nadzwyczajnych dotyczących spraw rodzajowo skrajnie odmiennych, Autorka akcentuje również problem kwestionowania ustrojowego statusu tego organu, co wpisuje się w nurt prawniczego dyskursu prowadzonego obecnie w kontekście przywracania standardów praworządności oraz stwierdzania ważności wyborów (s. 219 – 221; 258 – 261). Na wysoką ocenę tej części rozprawy wpływa również interesująca analiza dwóch propozycji, związanych ze zmianą właściwości izby rozpatrującej skargę nadzwyczajną. Pierwsza z nich zakłada powierzenie tej kompetencji poszczególnym izbom Sądu Najwyższego stosownie do ich właściwości rzeczowej, druga zaś – utworzenie w Sądzie Najwyższym odrębnej Izby Konstytucyjnej, której zadaniem byłoby rozstrzyganie skarg nadzwyczajnych oraz innych spraw z zakresu prawa konstytucyjnego pozostających w kognicji Sądu Najwyższego, takich jak stwierdzanie ważności wyborów i referendum czy rozstrzyganie protestów wyborczych i protestów przeciwko ważności referendum (s. 215 – 218). Wypada

jedynie żałować, że na kartach rozprawy Doktorantka nie wskazała, którą z przedstawionych propozycji uważa za bardziej właściwą.

Recenzowaną dysertację wieńczy fragment zatytułowany *Podsumowanie i wnioski de lege ferenda* (s. 278 – 293), stanowiący swoiste *résumé* refleksji poczynionych w poszczególnych rozdziałach pracy i zakończony wskazaniem propozycji zmian, których uwzględnienie przez ustawodawcę postuluje Doktorantka. Postulaty te w pełni korespondują z zastrzeżeniami wobec obecnego kształtu skargi nadzwyczajnej, potwierdzonymi w badaniach przeprowadzonych przez Panią Aleksandrę Szydzik.

IV. Ocena strony formalnej rozprawy

Język i stylistyka pracy są bardzo staranne, o czym świadczy brak błędów stylistycznych i redakcyjnych. Doktorantka prowadzi rozważania w sposób uporządkowany, spójny i logiczny. Sprawnie posługuje się terminologią prawniczą. Na pozytywną ocenę zasługuje imponująca bibliografia rozprawy, która obejmuje 38 stron wykazu wykorzystanych przez Autorkę źródeł prawa, opracowań naukowych, a także orzeczeń sądów polskich i europejskich.

V. Konkluzja recenzji

Uwzględniając poczynione wyżej ustalenia jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa doktorska autorstwa Pani Aleksandry Anny Szydzik, pt. *Skarga nadzwyczajna jako środek kontroli konstytucyjności sądowego stosowania prawa*, Gdańsk 2025, ss. 332, przygotowana pod kierunkiem naukowym dr. hab. Krzysztofa Grajewskiego, prof. Uniwersytetu Gdańskiego z udziałem promotora pomocniczego dr. Macieja Fingasa, spełnia wymogi przewidziane dla tego typu prac, określone w art. 187 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t. j.: Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.). Z uwagi na to wnoszę o przyjęcie recenzowanej rozprawy i dopuszczenie jej do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Ponadto – doceniając wysoką jakość recenzowanej dysertacji – wnoszę o uhonorowanie jej wyróżnieniem.

Sławomir Patyra